

Algunes reflexions sobre la seguretat: respostes complexes per a societats complexes

AMADEU RECASENS I BRUNET

Director de l'Escola de Policia de Catalunya

11

1. INTRODUCCIÓ

L'àmbit de la seguretat està en transformació permanent. De fet, això no és cap novetat, ja que tot fenomen social es troba en unes circumstàncies semblants. El que justifica que es redoblin els esforços en la investigació sobre aquesta matèria no és tant el fet de la velocitat i la direcció de les seves mutacions; efectivament, sembla que es constata una acceleració tant en la realitat com en la percepció d'aquesta realitat per part dels ciutadans en relació amb la seguretat i, això, implica una sèrie d'interrogants als quals és necessari tractar de donar resposta. D'altra banda, aquesta seguretat sembla haver adquirit una multiplicitat de facetes, en les quals s'introdueixen actors distints i en les quals tenen cabuda diverses polítiques. Això fa que no es pugui analitzar el tema de manera unidireccional.

Una de les primeres qüestions que cal analitzar ha de ser, sens dubte, si les transformacions en l'àmbit de la seguretat estan patint l'acceleració esmentada, o bé es tracta merament d'una percepció atribuïble a les distàncies històriques. En altres paraules, si no és que hi ha una tendència a veure més accelerat allò que simplement és més recent. Deu passar que, com en altres temes de tipus històric, de les etapes més remotes es fan períodes més llargs, mentre que a mesura que s'acosta l'època contemporània els temps de les divisions i fragmentacions tendeixen a escurçar-se a causa del més bon coneixement i la informació més detallada de qui les descriu.

En aquest cas, no estaríem davant d'una acceleració de les mutacions de la seguretat, sinó probablement davant d'una adequació de la seguretat als *tempus* socials, que si bé no són forçosament més accelerats que altres moments històrics, sí que tenen en canvi unes característiques pròpies. Aquestes característiques, que podríem sintetitzar en les societats avançades actuals com a derivades dels fenòmens de complexitat i globalització, alteren les formes de la seguretat en el seu esforç d'adaptació a les noves circumstàncies. Però no ens ha de fer oblidar

que en molts casos el fons segueix sent el mateix i es fonamenta en la por o el risc de sofrir danys en les persones o en les propietats.

Pel que fa a les facetes de la seguretat, sí sembla que hi ha hagut un canvi conceptual. L'Estat no està en condicions de garantir el monopoli de la violència en el seu interior ni la seva sobirania plena en l'exterior, almenys com s'entenia durant una gran part del segle passat. Això ha introduït en l'àmbit de la seguretat altres figures, ja preexistents, però que adquireixen cada vegada més força i protagonisme. Són els que s'han anomenat socis o *partners*, des de la víctima al treballador social passant per persones o grups la presència dels quals és cada cop més manifesta en el moment de discussió i adopció de polítiques de seguretat. Aquest fenomen tampoc no és nou i, certament, de manera informal, s'ha anat practicant des de sempre. El canvi ha estat, una vegada més, en les formes.

Aquestes noves aparences de la seguretat, les noves formes, estan conduint a transformacions en els actors i, així, els esforços per adaptar-s'hi ha afectat, entre d'altres, les policies, que durant els darrers anys no han parat de buscar fórmules organitzatives i operatives d'adaptació a les noves configuracions de la realitat. Això probablement ha contribuït a generar una sensació d'inseguretat més gran, en visualitzar-se una part d'aquest desconcert.

És importat, doncs, que els estudis sobre la seguretat no perdin de vista que han de formar part d'aquesta modelització social que sembla que està en construcció. Això obliga a formular una sèrie de suposicions i optar per un escenari o un altre a l'hora d'inserir-hi el tema de la seguretat i la policia.

La primera suposició que cal fer és que el món està canviant i que anem cap a una cultura social nova. Suposem que això està passant i que som capaços de valorar amb quina mesura, aproximada, s'està fent.

Suposem que volem aquest canvi; en aquest cas, s'ha de veure si estem en condicions de conduir-lo o és ell qui ens condueix a nosaltres. Suposem que la pugna es planteja genèricament entre dos models:

- a) globalització / complexitat
- b) fragmentació / reduccionisme

i que per a tots dos hi ha dues alternatives:

- c) integració / seguretat
- d) exclusió / inseguretat

Tot sembla indicar que l'opció cap a la que les nostres societats es dirigeixen és la a), però el que no està gens clar és si el producte serà el triomf de l'alternativa c) o la d), o amb quina mesura l'una prevaldrà sobre l'altra.

Si optem per adoptar el model de globalització/complexitat i el seu corol·lari, l'anomenada societat del risc, comença una tasca feixuga de definir tots aquests conceptes, de comprendre i descriure els seus mecanismes i d'encaixar-hi l'àmbit de la seguretat i la policia. Aquesta tasca està plena d'obstacles i paradoxes que s'han d'anar superant.

2. LA GLOBALITZACIÓ

Sobre la globalització cal concretar si lliguem aquest concepte a aspectes purament econòmics —amb la constatació de l'increment de l'economia informal i del capitalisme abusiu— o bé si optem per vincular-la —o per voler-la vinculada— a una dimensió nova de la política, de l'ètica, del territori.

Si triem aquesta darrera opció, això implica directament una relectura (en forma de crisi) de l'Estat assistencial i afecta conceptes com l'Estat nacional i la sobirania. Apareix una redefinició dels espais, que es transformen en *subnacionals* i *supranacionals*. En altres paraules, en macro i microespais si els referim a l'Estat nació. Això ha generat subsidiàriament un important debat per provar de dilucidar cap a quin tipus d'estructura supranacional cal adreçar-se (Estat mundial, altres formes federalistes, etc.). Tot plegat planteja seriosos problemes pel que fa a la seva lectura policial, ja que la policia que avui identifiquem com a tal està vinculada des del seu origen a la forma de l'Estat nació i la seva transformació als àmbits micro (policia de proximitat, policia comunitària, policia assistencial, mediació...) i als àmbits macro (espai policial europeu) suposa dificultats d'encaix, legitimació, control, operativitat, etc.

A més, hi ha serioses paradoxes que deriven del concepte de globalització, com per exemple la seva incapacitat de definició coherent, producte de la dificultat de globalitzar allò heterogeni sense establir relacions de dominació entre Estats, o sense establir unes pautes homogeneïtzadores imposades per aquells Estats amb més poder coactiu. És més, costa identificar tots els Estats del planeta com a Estats nació i, naturalment, des del punt de vista policial és impossible plantejar equivalències. Per això cal suggerir que l'anàlisi comparativa s'estableixi amb molta prudència pel fet que és tan difícil un debat centrat solament a Europa (respecte del qual s'hauria de diferenciar també l'Europa de la Unió Europea de l'Europa del Consell d'Europa). En tot cas, l'espai policial europeu té característiques pròpies difícilment globalitzables.

Una altra paradoxa consisteix a haver de conjugar unes tendències globalitzadores amb una persistència obstinada de l'Estat nació, que malgrat haver estat objecte dels pitjors vaticinis segueix mostrant un vigor formidable. Aleshores sorgeix una situació d'interinatge (que en alguns casos es pot qualificar ben bé de bloqueig) entre allò global i allò estatal.

Això porta la policia a una situació esquizofrènica que s'agreuja amb la tercera paradoxa: no sembla concordar el constatat increment dels plantejaments explícitament repressius de les polítiques criminals amb el creixent discurs d'una policia resolutive de problemes i propera a la comunitat. La pregunta a formular en aquest punt és com es pot mantenir el discurs d'una policia més proactiva en el marc d'unes polítiques criminals més reactives. Algunes respostes poden ser:

- a) Que els qui elaboren el discurs policial el separaran sempre i cada vegada més de la seva pràctica. Amb això crearan en el «millor» dels casos, policies esquizofrèniques, alienes a la seva doble personalitat i, en el «pitjor», policies conscients i còmplices del seu doble joc.

- b) Que les polítiques de seguretat basades en el control reactiu passen cada cop menys per la policia, cosa poc constatable de moment, però no descartable en el futur.
- c) Que el discurs proactiu de la policia anirà canviant progressivament i esdevindrà més reactiu, de manera que s'eliminarà aquesta paradoxa però n'hi hauria d'altres de pitjors que recuarrien, com eficàcia envers drets i llibertats, repressió envers democràcia, etc.

Aquestes respostes i d'altres semblen estar avui dia en l'aire i la seva resolució és una de les claus del model de seguretat.

3. LA COMPLEXITAT

Pel que fa a la complexitat, entesa com el teixit d'esdeveniments, accions, interaccions, retroaccions, determinacions, atzars, que constitueixen el nostre món fenomènic (Morin), afecta tant la policia quant a la seva ubicació i la seva relació amb l'entorn com a l'investigador, que ha de substituir el vell paradigma entre disjunció, reducció i unidimensionament per un paradigma de distinció/conjunció per a distingir sense desarticular, associar sense identificar o reduir.

El concepte de complexitat així entès està molt vinculat a plantejaments sistèmics, en la mesura que exigeix que mai no s'aïllin o redueixin el tot i les parts que constitueixen un sistema determinat. Això obliga, almenys, a tenir presents aquests plantejaments teòrics i metodològics, sense que per això s'hagi d'assumir forçosament el referent sistèmic a manera integral.

Dit d'una altra manera, la nova litúrgica es regeix per teories com les sistèmiques, de la complexitat, del risc, etc., a les quals, i a partir d'una lectura crítica, cal estar atents.

En tot cas, i si s'adopta aquesta perspectiva per a l'anàlisi de la seguretat, el concepte de complexitat ha de ser assumit en tota la seva integritat amb la consciència que canvia radicalment els vells enfocaments.

4. LES TEORIES DEL RISC

El model de globalització sembla que ens du a la temàtica de les societats del risc o, més ben dit, dels «riscos nous» com a producte de la decisió interna de la col·lectivitat humana.

Beck estableix una distinció entre perills i riscos, que suposa que «allà on a les companyies d'assegurances els resulta massa gran o incalculable el risc econòmic, es traspasa, sense cap mena de dubte, el límit que separa els riscos «calculables» dels perills que no es poden dominar». La calculabilitat seria doncs allò que distingeix el risc del perill. Traduït a termes policials, això ens obliga a plantejar-nos quins són els riscos i quins són els perills en l'àmbit de la seguretat. En una societat del risc el concepte de seguretat manejat és molt més ampli que la que es

coneix com a seguretat ciutadana, ja que incumbeix tot allò que suposi posar en risc o perill les persones o el conjunt social. És important, doncs, veure si els conceptes es poden adaptar a l'àmbit de la seguretat entesa com a seguretat ciutadana; si és així, podríem considerar que en un àmbit global, la seguretat ciutadana seria un subsistema que seguiria els trets generals.

Els riscos es definirien en funció de la capacitat de ser assegurats per l'actuació institucional (especialment la policial) o per la intervenció privada (companyies asseguradores, agències privades de seguretat), mentre que els perills estarien en l'esfera de l'imprevisible. Però tant el risc com el perill poden ser consumats o no, objectius o subjectius (reals o imaginaris). Caldria establir, doncs, la distinció següent:

Risc	<i>Subjectiu</i>	
	<i>Objectiu</i>	no consumat-previsible/prevenible consumat-assegurable/mediable
Perill	<i>Subjectiu</i>	
	<i>Objectiu</i>	no consumat-no previsible/prevenible consumat-reprimible

Les polítiques de seguretat, així com l'actuació i la intervenció policial haurien de ser previstes en el marc d'aquest esquema general.

5. CONCLUSIONS

Fins aquí algunes reflexions a mode introductori del debat sobre els instruments per a l'anàlisi de la seguretat, que tracten merament de posar en relleu que alguna cosa està canviant en la percepció de la seguretat i que l'investigador ha d'estar atent a aquestes transformacions però, al mateix temps, ha de saber valorar què hi ha del cert en la jungla de noves idees i conceptes que ens envaeixen, per a saber si ens trobem veritablement davant d'un canvi de paradigma que convertirà en obsolet tot el passat, o bé estem, més modestament, davant d'una nova volta de cargol de la història, que no ens converteix ni en excepcionals ni en únics, sinó en hereus d'un passat les conseqüències del qual s'han d'assumir i gestionar com bonament puguem i sapiguem. Si és així, això no converteix en menys heroic ni brillant aquest afany.